

ČAČAK MEDRESA U BRČKOM

Jusuf MULIĆ

Sažetak

U periodu osmanske vladavine u kasabi (gradu) Brčko otvorene su dvije medrese, ali je starija zatvorena krajem toga perioda ili početkom perioda austrougarske vladavine. Od tada pa do početka Drugog svjetskog rata radila je samo jedna pod nazivom Čačak medresa. Otvorili su je prognanici iz Čačka u Knjaževini Srbije između 1832. i 1862. godine. Učenici u medresi bili su s područja kaze (kotra/sreza Brčko i okolnih kotra/srezova). Prva zgrada medrese je dotrajala i temeljito je obnovljena 1896. godine. Medresa je financirana iz dobrovoljnih prihoda građana, Ujedinjenih vakufa Brčko i proračuna Sreskog vakufsko-mearifsko povjerenstva. U periodu osmanske vladavine i dijelu austrougarske vladavine, u medresi je radio jedan muderis, koji je obavljao i dužnost njenog upravitelja. Od devedestih godina XIX stoljeća do početka 1935/1936. školske godine, muderis je dobio honorarnog pomoćnika, a od 1935/1936. školske godine i jednog honorarnog nastavnika za svjetovne predmete. U periodu osmanske vladavine sve do neposredno nakon Prvog svjetskog rata, medresa je radila po sustavu halke i idžazeta, od tada do kraja 1932/1933. školske godine po sustavu jednostupanjske četverorazredne medrese i svjedočanstava, s obavezom polaganja nižeg tečajnog ispita i od 1933/1934. školske godine do zatvaranja po sustavu jednostupanjske petorazredne medrese, s obavezom polaganja nižeg tečajnog ispita. Medresa je zatvorena nakasnije po završetku Drugog svjetskog rata.

UVOD

U vrijeme osmanske vladavine, u kasabi Brčko otvorene su dvije medrese, od kojih prva u Staroj mahali, koja je nosila naziv *Staromahalska medresa*, a druga u Novoj mahali, koja je nosila naziv Čačak medresa. Kad je otvorena Čačak medresa, *Staromahalska* je nazvana *Atik (Stara)*, a Čačak Džedid (*Nova*). Nema pouzdanih podataka o tome kada su medrese otvorene. Međutim, iz naziva mederese Čačak može se zaključiti da su istoimenu mahalalu osnovali i u njoj medresu otvorili prognanici iz Čačka (Srbija) u periodu 1830-1834. godine.¹ A to znači da je *Staromahalska medresa* otvorena prije 1830., a Čačak medresa između 1830. i 1862. godine. Budući da su obje medrese do 1869. godine oronule, na molbu stanovnika Brčkog, obnovljene su troškom Vilajetske vlade u iznosu od 8.750 groša. Nakon toga, broj učenika u njima osjetno se povećao.² Iz toga se pouzdano može zaključiti da su medrese do te godine otvorene i, vjerovano, u kraćem vremenskom razdoblju jedna poslije druge.

U periodu osmanske vladavine, dvije medrese u kazi Brčko zabilježene su u Salnamama Vilajeta Bosna za period od 1873/1874. do 1877. godine, a odnose se, zacijelo, na kasabu Brčko.

U Iskazu muslimanskih škola od 24. listopada (oktobra) 1882. godine,³ u kotaru Brčko zabilježena je samo jedna medresa, što znači da je krajem perioda osmanske ili početkom perioda austrougarske vladavine jedna prestala s radom. Budući da se od tada svi kasniji podaci odnose na Čačak (*Džedid/Novu*) medresu, nema nikakve sumnje u činjenicu da se zatvorena odnosila na *Staromahalsku (Atik/Staru) medresu*.

Pošto nedostaju bilo kakvi podaci o *Staromahalskoj (Atik/Staroj) medresi*, u ovom radu biće opisana samo Čačak (*Džedid/Novu*) medresa.

Osim statističkih podataka o postojanju dviju medresa u kazi (kasabi) Brčko krajem osmanske vladavine, o radu Čačak medrese u periodu osmanske vladavine malo se zna, jer o tome nedostaju pisani spomenici i zapisi u literaturi.

U periodu austrougarske vladavine, pod nazivom Čačak medresa (*Nova*) zabilježena je u Proračunima vakufa Bosne i Hercegovine u periodima 1889-1892. i 1912-1913., u Izvještaju o upravi Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu u periodu 1900-1905., Mektebi salnami za 1908/1909. godinu, Popisu stanovništva iz 1910. godine i jednom popisu muderisa koji su primili potporu Zemaljske vlade u svibnju (maju) 1918. godine. To su pouzdani podaci koji potvrđuju da je u ovom periodu medresa radila bez prekida.

Za period između dva svjetska rata nedostaju pouzdani podaci od 1918. do 1931. godine. Osnovano se može pretpostaviti da je zbog borbi koje su se vodile u Posavini krajem Prvog svjetskog rata, medresa obustavila rad i da ga je uskoro nakon završetka rata obnovila, ali se nije moglo utvrditi koliko dugo je možebitni prekid trajao. Dva podatka potvrđuju da prekid nije bio duži. To potvrđuju i podaci da je muderis i upravitelj medrese bez prekida u periodu 1918-1941. godine bio Abdulgani ef. Ibrahimbegović i da je na sačuvanoj fotografiji jednog učenika napisano: *Snimljeno 1925. godine*. Pouzdani podaci o medresi u ovom periodu dati su u Prvom izvještaju Ulema medžlisa u Sarajevu sa stanjem u srpnju (julu) 1930. godine, gdje je među 18 medresa u Bosni i Hercegovini zabilježena i Čačak medresa, ali u 1929/1930. i 1930/1931. školskoj godini nije radila. Prema podacima u tome Izvještaju, prvi učenici upisali su se u I razred u 1931/1932. školskoj godini, a dati su i neki podaci o finansiranju medrese u 1931/1932. i 1932/1933. školskoj godini, te u godišnjim statističkim iskazima medrese na obrascu *Statistika srednjih i stručnih škola* u periodu od 1933/1934. do 1937/1938. školske godine zaključno, a na jednom Anketnom upitniku o stanju vjerskih zajednica iz 1942. godine,⁴ među 16 medresa u Bosni i Hercegovini u 1941/1942. školskoj godini, zabilježena je i Čačak medresa.

Nedostaju podaci o radu medrese u periodu Drugog svjetskog rata. U spomenutom Anketnom upitniku dat je proračun medrese za 1941/1942. školsku godinu, a sačinjen je 1940. go-

¹ Prva etapa iseljavanja muslimana iz Knjaževine Srbije u Bosnu odigrala se između 1830. i 1834. godine. Prognanici su se naseljavali u Posavinu. Među njima su bili i protjerani muslimani iz kasabe Čačka i njegove okoline, koji su se naselili u Brčko i njegovu okolinu (Hodžić, Š.: *Migacije muslimansog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu između 1789-11862. godine*, ČLANCI I GRAĐA, 2, 1958., Tuzla, 74-75). Tu su nakon doseljenja osnovali novu Čačak mahalalu, koja je nazvana Nova (džedid) mahala, nakon čega je zatečena Mahala muslimana nazvana Stara (Atik) mahala.

² List *Sarajevski cvjetnik*, broj 49, od 4. decembra 1869.

³ Arhiv Bosne i Hercegovine, Zajedničko ministarstvo finansija-opšta, broj 32143, šifra 38-358/1882.

⁴ Arhiv Ulema medžlisa u Sarajevu, broj 932/42.

dine. Iz toga se ne bi mogao izvesti zaključak da je medresa u toj školskoj godini radila. Da li je radila u toku čitavog perioda Drugog svjetskog rata i kada je zatvorena, nije se moglo utvrditi.

Finansiranje medrese

Pošto do danas nije pronađena vakufnama, osnovano je pretpostaviti da su do utemeljenja Ujedinjenih vakufa u Brčkom krajem devedesetih godina XIX stoljeća sredstva za izdržavanje medrese osiguravana iz dobrovoljnih priloga stanovnika Čačak mahale, ali i drugih stanovnika Brčkog i njegove okoline, čija su se djeca u njoj školovala. U sastav Ujedinjenih vakufa ušli su pojedinačni vakufi Stare džamije, Dizdareve džamije, Pašine džamije, Nove džamije i mekteba.

Kad je 1896. godine vakif Ali-aga Kučukalić obnovio zgradu medrese, vakufnamom je osigurao i sredstva za njeno izdržavanje. Vakufnama je sastavljena neutvrđenog nadnevka 1901. godine, a za muteveliju vakufa imenovana je Fehim-aga Kučukalić.⁵ Dodatak vakufnami vakif je sastavio 1908. godine.⁶

Izvjeseo, sredstva osigurana vakufnamom nisu bila dovoljna za cjelovito izdržavanje medrese, pa je Ali-agin vakuf priključen Ujedinjenim vakufima.

U vrijeme Prvog svjetskog rata, Ujedinjeni vakufi su ostali bez dovoljno sredstava da, pored džamija i mekeba, izdržavaju i medresu, pa je njeno finansiranje palo na teret sredstava Sreškog vakufsko-mearifskog povjerenstva.

Zgrade medrese i medresanskog internata

Kako je izgledala zgrada Čačak medrese u trenutku njenog otvaranja, nije se moglo utvrditi. Pošto je zgrada dotrajala, novu je sagradio 1896. godine brčanski trgovac Ali-aga Kučukalić u Gornjoj mahali u blizini Hadži-pašine/ Drvenije džamije. Iz jedine do danas poznate fotografije zgrade medrese, vidi se necjelovit izgled prednje fasade.⁷

⁵ Izvorna vakufnama nije pronađena, ali su sačuvana dva njena prijepisa, od kojih se jedan nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, Sidžil prijepisa vakufnama, Sveska 2, redni broj 356, strana 27, a jedan u GHB, Rukopisi, broj 14 (499).

⁶ Izvorna vakufnama nije pronađena, ali su sačuvana njena tri prijepisa, od kojih se jedan nalazi u GHB, SPV, Sveska 2, redni broj 499, strana 189, a dva u GHB, Rukopisi, broj 94 (356).

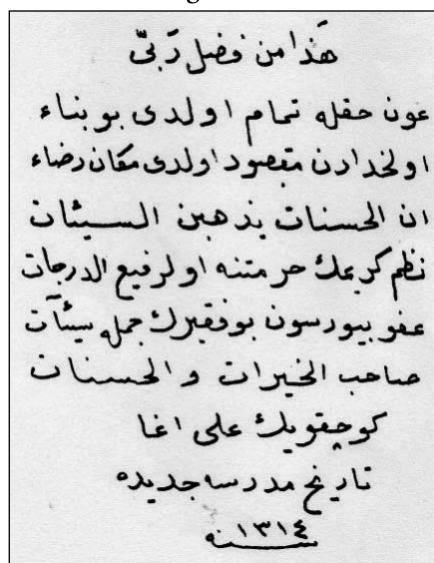
⁷ Jedinu do danas sačuvanu fotografiju zgrade medrese

Nepotpuni izgled prednje fasade zgrade Čačak medrese koju je sagradio Ali-aga Kučukalić 1896. godine

Na kamenoj ploči, koja je bila uzidana na fasadi zgrade medrese, uklesan je natpis na osmanskome jeziku, pisan krupnim jednostavnim neshom.

Natpis o obnovi Čačak/Nove medrese 1896. godine

Natpis je s osmanskog na bosanski jezik preveo Mehmed Mujezinović, a glasi:⁸

poslije Drugog svjetskog rata snimio je brčanski fotograf-amater Atah Mahić, ali se zbog nepovoljnog pristupa na njoj vidi samo dio prednje fasade, pa se nije moglo utvrditi kako je u cjelini izgledala. Ispred zgrade su bila parkirana poštanska dostavna vozila, ali su za potrebe monografije uklonjena. Fotografiju mi je posredstvom bračnog para Islamović dostavio predsjednik BKD Preporod u Brčkom g. Čazim Suljević, na čemu im se najljubaznije zahvaljujem.

⁸ Mujezinović, M.: *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini*, Knjiga 2, Istočna i centralna Bosna, Sarajevo, 1977., 163.

Ovo je (djelo) božje dobrote.
 Božjom pomoći sagrađena je ova građevina,
 A u želji da se time postigne božje zadovoljstvo
 i oprost,
 Jer dobra djela brišu greške i ružna djela.
 Neka za to i osnivač Kućukalić Alijaga postigne
 Taj visoki stepen i neka mu budu oprosteni
 grijesi.
Hronogram Nove medrese je 1314. godina.

Jedino se zna da se u zgradi nalazio medresanski internat u koji su se mogla smjestiti 22 učenika.

U Zapisniku sa sjednice Nastavničkog savjeta medrese od 4. listopada (oktobra) 1936. godine, navedeno je da su Nastavnički savjet i Ispitna komisija utvrdili da su prostorije za nastavu, a napose za đачki internat jako oštećene i da više ne mogu služiti svojoj svrsi. Ako se popravke ne obave do početka nove 1936/1937. školske godine, gradski fizik dr. Abdulah-beg Bukovica medresu bi mogao zatvoriti.⁹ Zahvaljujući sredstvima Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva, zgrada je do početka nove školske godine popravljena.

Sustavi nastave i nastavni planovi

Do 1895. godine medresa je radila po sustavu *halke i idžazeta*, od tada do 1933. godine po sustavu *trostupanjske i trirazredne nastave* (u trajanju od sedam do osam godina) i *svjedočanstava* koja su izdavana na zahtjev učenika prema *Općenitim direktivama* reisul-uleme Hadži Mehmeda Teufika ef. Azabagića.¹⁰

Od 1918. do 1933. školske godine medresa je radila kao *jednostupanjska četverorazredna*, bez propisanog sustava nastave i sa nastavnim planom koji je obuhvatao samo sedam predmeta i to tri iz grupe vjeronaučnih: *Kiraeti Kur'an*, *Akaid* i *Ibadat*, dva iz grupe orijentalnih jezika: *Arapski jezik*, koji je bio razdvojen na dva posebna predmeta (*Sarfi-arebi* i *Nahvi-arebi*) i *Turski jezik*, te iz grupe vještina: *Husnihat*.

Prema prijedlogu Ulema medžlisa u Sarajevu da se prilikom donošenja *Uredbe o rangju stručnih škola prema srednjoj školi i fakultetima* u smislu *Zakona o činovnicima* svršenicima nere-

formisanih jednostupanjskih četverorazrednih medresa, u koje je spadala i Čačak medresa, priznaju dva razreda srednje škole.¹¹

Medresa je 1933. godine prihvatila *sustav jednostupanjske petorazredne nastave sa svjedočanstvima* i obavezom polaganja nižeg tečajnog ispita, propisanog od Ulema medžlisa u Sarajevu pod brojem 921 od 23. ožujka (marta) 1933. godine, koji je istovremeno donio i Zaključak o novom *Privremenom nastavnom planu i programu za niže (sreske) medrese* u Bosni i Hercegovini u petogodišnjem trajanju. Ovaj plan se, praktički, nije mijenjao do zatvaranja pojedinih medresa, pa je ostao na snazi kao stalni. Međutim, umjesto propisanog nastavnog plana za ove medrese sa 25 predmeta, Čačak medresa je za prva četiri razreda zadržala sedam predmeta koji su učili po nastavnom planu za jednostupanjske trirazredne medrese iz 1895. godine. U nastavni plan za V razred, koji je otvoren 1935/1936. školske godine; u grupu vjeronaučnih predmeta uvedena je *Istorija islama*, od svjetovnih *Srpsko-hrvatski jezik*, *Zemljopis*, *Prirodopis*, *Matematika*, *Fizika* i *Higijena*, te od vještina *Lijepo pisanje*. Budući da do te školske godine nastavni plan nije bio zaokružen i izjednačen s nastavnim planom propisanim za niže (sreske) medrese, te da nisu bili stvoreni uslovi da svršenicima V razreda, koji u četiri prethodna razreda nisu učili predmete propisane nastavnim planom za niže (sreske), polažu niži tečajni ispit.

U 1936/1937. godini, u grupu vjeronaučnih predmeta uvedeni su *Ahlak* i *Vaz*, a predmet *Ibadat*, zamijenio je predmet *Imamet*, dok su u grupi pravnih nauka uvedeni *Fikh* i *Feraiz*. Tek se te školske godine nastavni plan Čačak medrese ustalio i izjednačio s propisanim za niže (sreske) medrese. Tako zaokruženi nastavni plan primjenjivan je u svim godinama do zatvaranja medrese. Uvođenje predmeta po školskim godinama prikazano je u Tabeli 1.

⁹ Gazi Husrev-begova biblioteka, Arhiv Ulema medžlisa u Sarajevu, Zapisnik Nastavničkog savjeta Čačak medrese u Brčkom sastavljen 25. januara 1936. god.

¹⁰ *Općenite direktive* objavljene su u Izvještaju o upravi Bosne i Hercegovine 1906, C. i Kr. Ministarstvo finacija, Zagreb, 1906., 26-27.

¹¹ Prijedlog je Ministarstvu prosvjete upućen putem Vrhovnog starješinstva Islamske vjerske zajednice u Kraljevini Jugoslaviji aktom broj 2792 od 16. veljače (februara) i 2638 od 24. listopada/oktobra 1931. godine (Gazi Husrev-begova biblioteka, Arhiva Ulema medžlisa u Sarajevu).

Tabela 1

Nastavni plan po kojemu je u Čačak medresi izvođena nastava u periodu od 1933/1934. do njenog zatvaranja

Redni broj	Naziv predmeta	Školska godina				
		1933/ 1934	1934/ 1935	1935/ 1936	1936/ 1937	1937/ 1938
A) Vjeronaučni						
1.	Kiraet Kur'an	+	+	+	+	+
2.	Akaid	+	+	+	+	+
3.	Ahlak	-	-	-	+	+
4.	Ibadat	-	-	+	-	-
5.	Imamet	-	-	-	+	+
6.	Vaz	-	-	-	+	+
7.	Povijest islama	-	-	+	+	+
B) Pravne nauke						
8.	Fikh	-	-	+	+	+
9.	Feraiz	-	-	+	+	+
C) Orijentalni jezici						
10.	Arapski jezik	+	+	+	+	+
11.	Turski jezik	+	+	+	+	+
D) Svjetovni predmeti						
12.	Srpsko-hrvatski jezik	-	-	+	+	+
13.	Povijest	-	-	-	+	+
14.	Zemljopis	-	-	+	+	+
15.	Prirodopis	-	-	-	+	+
16.	Matematika	-	-	+	+	+
17.	Fizika	-	-	+	+	+
18.	Higijena	-	-	+	-	-
E) Vještine						
19.	Husnihat	-	-	+	-	-
20.	Lijepo pisanje	-	-	+	-	-

Izvor: Statistika srednjih stručnih škola, Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo prosvjete, Fond broj 66, Fascikla broj 2716, Jedinica opisa broj 2335.

Pod P. broj 278/35. od 18. studenog (novembra) 1935. godine, Ulema medžlis u Sarajevu donio je Uredbu o rangu islamskih vjerskih stručnih škola prema srednjoj školi i fakultetima.¹² U

¹² Uredba je objavljena u Glasniku Vrhovnog starješinstva Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije, 4, 1936., 2-3: 95.

Uredbi su predviđene tri razine medrese: niža, srednja i viša. Svršenicama petorazrednih nižih (sreskih) medresa s položenim nižim tečajnim ispitom priznata je razina javnih nižih srednjih škola. Za svaku od tri priznate razine medrese određene su kvalifikacije za službenike Islamske vjerske zajednice sukladno odredbama Službene pragmatike službenika IVZ na području Vakufsko-mearifskog vijeća u Sarajevu broj 5312/34. od 22. svibnja (maja) 1934. godine, koju je odobrio ministar pravde pod brojem 26.805 od 26. ožujka (marta) 1935. godine.¹³

Učenici koji su se upisali u I razred 1937/1936. školske godine, niži tečajni ispit mogli su polagati nakon završenih pet razreda na kraju 1940/1941. školske godine. Prema odrebi Uredbe, ukoliko je bilo svršenika Čačak medrese do njenog zatvaranja, bila bi im priznata razina javne niže srednje škole.

Nastavnici i upravitelji medrese

U čitavom periodu svoje opstojnosti, u medresi je radio samo jedan muderis koji je bio i njen upravitelj. Od kraja XIX stoljeća muderisi su imali pomoćnike (*muavina*), koji su bili imami gradskih džamija i mualimi mekteba i taj su posao obavljali kao dopunski.

Od sredine XVIII stoljeća muderisi medrese bili su pripadnici roda Čokić,¹⁴ ali se kao prvi spominje hadži Muhamed ef., sin Mula Mehmed ef., imama u Brčkom, koji je tu službu obavljao od 1858. do 1888., odnosno tri decenije.¹⁵

¹³ *Službena pragmatika* je objavljena u GVSIVZKJ, 3, 1935., 4-5: 239.

¹⁴ Rodonačelnik roda Čoka bio je Hasan ef., muderis u Temišvaru. Kad su ovaj grad napustile Osmanlije 1716. godine, doselio se u selo Kovače (Živinice). Njegov unuk Mula Mehmed, sin Mula Osman-baše carskim je fermanom imenovan za muteveliju, a njegov sin Ahmed Ferhad ef. za muderisa obnovljene medrese u Gornjoj Tuzli. On je bio prvi pripadnik roda Čoka koji je prezime slavizirao u Čokić.

¹⁵ *Muhamed ef.*, sin Mula Mehmed ef., a unuk Ahmed Ferhad ef., rođen je u Brčkom krajem tridesetih godina XIX stoljeća. Tu je stekao osnovno vjersko obrazovanje, a u Tuzli *Behram-begovu medresu*. Po završenoj medresi krajem šesdesetih godina XIX stoljeća, imenovan je za muderisa Čačak medrese i na toj dužnosti ostao do 1888. godine, kada je imenovan na dužnost tuzlanskog muftije, koju je obavljao do smrti 1908. godine. Imao je četiri sina: hadži Ibrahima Hakki ef., muderisa i muftiju u Tuzli, hafiza Mustafu Sidki ef., šerijatskog suca, Ahmeda Lutfi ef., načelnika ministarstva i Abdurahmana Adil ef., profesora i pisca. (Chameran: Mehrum Ahmed Lutfi Čokić, HIKJMET, 5, 1934., 55: 205-207; Traljić, M.: Abdurahman Adil ef. Čokić, Glasnik Rijaseta Islamske zajednice, 40, 1977., 3: 248-282).

Mehmeda ef. je naslijedio Jusuf ef. Krajišnik i na toj dužnosti ostao do 1914. godine, Imao je pomoćnika, ali je njegovo ime ostalo nepoznato.

Jusuf ef. je naslijedio Abdulgani ef. Ibrahimbegović i na toj dužnosti ostao do zatvaranja medrese, ali je ime njegovog pomoćnika do 1936. godine ostalo nepoznato. Pod punim imenom kao muderis Čačak medrese Abdulgani ef. se prvi put spominje u jednom popisu muderisa koji su u svibnju (maju) 1918. godine primili pomoć Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu iz sredstava prikupljenih na ime 16,0% prireza za školstvo.¹⁶

Pod punim imenom, kao pomoćnik muderisa Abdulgani ef. javlja se 1936. godine hafiz Husein ef. Hasanefendić.

U periodu austrougarske vladavine, muderis i njegov pomoćnik primali su plaće iz medresanskih sredstava prikupljenih iz dobrovoljnih priloga građana, zatim iz vakufa gradskih džamija i Ujedinjenih vakufa Brčko. U Proračunima vakufa za 1889, 1890. i 1891. godinu,¹⁷ godišnji prihod Ujedinjenih vakufa iznosio je 3.140 Kr, od čega je na plaću muderisa išlo 500, a njegovog pomoćnika 250 Kr: za 1902. godinu 3.200 Kr, a plaće muderisa i njegovog pomoćnika ostale su iste;¹⁸ za 1912. i 1913. godinu,¹⁹ prihod je iznosio 7.675 kruna, od čega je na plaću muderisa išlo 700, a njegovog pomoćnika 300 Kr.

U periodu između dva svjetska rata, muderis je primao plaću u gotovini i u naturi od uroda ubranog s medresanskog harema površine 1,5 ha, a njegov pomoćnik samo u novcu. U 1930/1931. godini, muderis je imao mjesečnu plaću od 1.400 dinara, a njegov pomoćnik od 750 dinara.²⁰

Prilikom otvaranja V razreda u 1935/1936. školskoj godini i uvođenja svjetovnih predmeta, kao honorarni nastavnik zaposlen je Šaban Ibrišimović. Od tada pa do njenog zatvaranja tu su radila tri nastavnika.

Učenici

¹⁶ ABH, Zemaljska vlada, šifra 116728/1918. na broj 837 od 21. maja 1918.

¹⁷ Zemaljsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo, Proračun vakufa za 1899./, 1890.(I), 1891. (I), 551.

¹⁸ Proračun Vakufske komisije u Sarajevu i svijeh vakufa u Bosni i hercegovin za 1892., 71-72.

¹⁹ ZVP, Proračuni vakufa za 1912., 72 i 1913., 43.

²⁰ UMS, Prvi izvještaj o radu, 39.

Učenici medrese bili su uglavnom s područja kaze i kotara (sreza) Brčko, ali ih je bilo i iz susjedih kaza (kotara/srezova).

Do 1931. godine u medresu se mogli upisati kandidati koji su završili sibjan mekteb, odnosno mektebi ibtidaiju, a prema Zaključku Ulema medžlisa u Sarajevu od 5. rujna (septembra) 1931. godine samo kandidati sa završenom osnovnom školom koji uspješno polože prijemni ispit iz učenja Kur'ana.²¹ Tako je postupano do zatvaranja medrese.

Nedostaju podaci o broju učenika u vrijeme osmanske vladavine.

Podaci o brojčanom stanju učenika u periodu austrougarske vladavine poznati su za školske godine od 1900/1901. do 1904/1905. godine, a drugi podatak za 1907/1908. školsku godinu. U tom periodu, broj učenika po godinama ovako se kretao:

Školska godina	Broj učenika
1900/1901.	24
1901/1902.	25
1902/1903.	26
1903/1904.	11
1904/1905	16
1907/1908.	20

Izvori:

Za period 1900-1905. godine Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1906., 203, a za 1907/1908. školsku godinu Mektebi salname za muslimansku godinu 1326., odnosno 1908/1909. godinu.

Iz perioda između dva svjetska rata, nedostaju brojčani podaci o učenicima do 1931/1932. školske godine.

Salih Agić iz Kraja učenik Čačak medrese 1925. godine

U 1931/1932. i 1932/1933. godine učenici su se u medresu upisivali po sustavu jednotu-

²¹ UMS, Prvi izvještaj o radu, 40.

panjske četverorazredne medrese, s obavezom polaganja nižeg tečajnog ispita.

U 1931./1932. školskoj godini, obavljen je upis u I razred, a bila su upisana 22 učenika. Od njih je samo 14 ili 63,6% uspješno završilo razred, dok ih je osam ostalo neocijenjeno. Po postignutom uspjehu u učenju, od 14 učenika koji su završili razred, sedam ih je bilo vrlo dobrih, pet dobrih i dva dovoljna.²²

Od 22 učenika, samo je njih osmero bilo smješteno u internatu medrese, dok ih je 14 bilo vanjskih.

U 1932/1933. školskoj godini nije obavljen upis u I razred, pa je radio samo II razred. Upisano je 12 učenika, a razred ih je uspješno završilo samo šest ili 50,0%..

Pošto su ovom periodu radili samo I i II razred, nije bilo svršenika medrese i polaganja nižeg tečajnog ispita.

U periodu od 1933/1934. do zatvaranja medrese, učenici su se upisivali po sustavu jednostupanjske petorazredne medrese, s obavezom polaganja nižeg tečajnog ispita. Učenicima koji su po prethodnom sustavu završili II razred, školovanje u III i IV razredu nastavili su po istom sustavu nastave.

U 1933/1934. školskoj godini obavljen je upis u I razred, pa su radili I i III razred. Upisana su 33 učenika i svi su razrede uspješno završili, sa sljedećim brojčanim stanjem: I 27 i III 6. Po uspjehu u učenju bilo je 27 vrlo dobrih i šest dobrih.

U 1934/1935. školskoj godini nije obavljen upis u I razred, pa su radili II i IV razred. Upisana su 44 učenika, od kojih je razrede uspješno završilo 40 ili 90,9%, sa sljedećim brojčanim stanjem: II 35 i IV 5. Po uspjehu u učenju bilo je 12 vrlo dobrih i 28 dobrih. Ovo je bila generacija učenika koja je školovanje završila po sustavu jednostupanjske četverorazredne medrese i, vjerovatno, polagala niži tečajni ispit.

Od 1935/1936. školske godine počela je primjena sustava jednostupanjske petorazredne medrese. U ovoj školskoj godini nije obavljen upis u I razred, ali je zbog slabe vjerske obučenosti kandidata njih 10 upisano u I **pripravnički razred**, s tim, ako uspješno obave pripremnu obuku, da se u narednoj školskoj godini mogu upisati u I

razred kao redovni učenici.²³ U ovoj školskoj godini, osim pripravnog I, radili su III i V razred. Upisano je 45 učenika, od kojih su 27 ili 60,0% razrede uspješno završili, sa sljedećim brojčanim stanjem: III 24 i u V 3. Po uspjehu u učenju, bila su tri odlična, 13 vrlo dobrih i 11 dobrih.

Završni godišnji ispiti za tri učenika V razreda, koji su se u I razred medrese upisali 1931/1932. školske godine, održani su 23. lipnja (juna) 1936. godine. Obavili su ih upravitelj i glavni muderis Hadži Abdulgani ef. Ibrahimbegović i pomoćni muderis hafiz Hussein ef. Hasanefendić za vjeronaučne predmete i orijentalne jezike, te učitelj Šaban Ibrišimović, nastavnik za svjetovne predmete. Ispitu su prisustvovali još i predstavnici Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva: Ibrahimbegović, sa sljedeća tri člana: Dr Seidom Buljinom, Muja-gom Džindićem i Ibrahimom Abadžićem, zatim Abdaga Kučukalić, Fefimaga Kučukulaić, Hafiz Novalija i neki učenički roditelji.²⁴ Međutim, učenici nisu polagali niži tečajni ispit, jer su u razredima koji su prethodili V učili samo predmete iz grupe vjeronaučnih.

U 1936/1937. školskoj godini obavljen je upis u I razred, pa su radili I i IV razred. Upisan je 51 učenik i svi su razrede uspješno završili, sa sljedećim brojčanim stanjem: I 29 i IV 22. Po uspjehu u učenju, bilo je 15 odličnih, 15 vrlo dobrih i osam dobrih.

U 1937/1938. školskoj godini nije obavljen upis u I razred, pa su radili II i V razred. Upisan je 41 učenik i svi su razrede uspješno završili, sa sljedećim brojčanim stanjem: II 23 i V 18. Po uspjehu u učenju, bilo je 11 odličnih, 15 vrlo dobrih i 11 dobrih. Budući da su svršenici V razreda učili po cjelovitom nastavnom planu za niže (sreske) medrese, polagali su niži tečajni ispit i uspješno ga položili.

Nedostaju statistički podaci za naredne školske godine do početka Drugog svjetskog rata, ali je školovanje mogla završiti još samo jedna generacija u 1940/1941. školskoj godini.

Brojčano stanje učenika po razredima u periodu 1931-1938. godine, dat je u Tabeli 2

²² UMS, Prvi izvještaj o radu, 39.

²³ Zapisnik Nastavničkog savjeta Čačak medrese u Brčkom sastavljen 25. januara 1936. god., Gazi Husrev-begova biblioteka, Arhiv Ulema medžlisa u Sarajevu.

²⁴ Isto.

Tabela 2

Bojčano stanje učenika Čačak medrese u periodu 1931-1938. godine

Školska god.	Broj upisanih	Broj onih koji su uspješno završili razrede					
		I	II	III	IV	V	Svega
1931/1932	22	14	-	-	-	-	14
1932/1933	12	-	6	-	-	-	6
1933/1934	33	27	-	6	-	-	33
1934/1935	44	-	35	-	5	-	40
1935/1936	45	(10)	-	24	-	3	27
1936/1937	51	29	-	-	22	-	51
1937/1938	41	-	23	-	-	18	41

Izvori:

Za 1931./19321.: UMS, Prvi izvještaj o radu, 39

Za 1932/1933. školsku godinu broj upisanih učenika koji su se upisali u i uspješno završili II razred, utvrđen je na osnovu podatka da u 1933/1934. školskoj godini nije bilo upisa u I razred, a u III razred se upisalo šest učenika.

Za period od 1933/1934. do 1937/1938. školske godine: Statistika građanskih, stručnih škola: Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo prosvjete, Fond 66, fascikla 2716, Jedinica opisa 2335 :

Napomena: U Prvom izvještaju Ulema medžlisa, greškom je navedeno da se upis odnosi na 1930/1931. školsku godinu.

U 1934/1935. godini za 10 učenika napisano je da su pripavnici. Kao što se iz Tebele vidi, tek su se u 1937/1938. školskoj godini upisali u II razred

U periodu od uvođenja sustava jednostupanjske petorazredne nastave u 1933/1934. školskoj godini, prva generacija srednji tečajni ispit trebala je polagati na kraju 1940/1941. školske godine, ali ispit nije obavljen. Proglašenjem NDH, zatečenim učenicima u razredima izdate su Spomen svjedožbe povodom prve školske godine u NDH, a svršenicima V razreda i Spomen svjedožbe povodom prve školske godine u NDH o položenom nižem tečajnom ispitu, bez unošenja u njih ocjena, s nadnevkom od 20. lipnja (juna) 1941. godine.